

Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
Neveléstudományi Doktori Iskola
Neveléstörténet Doktori Program

Pethő Villő

Kodály Zoltán és követői zenepedagógiájának életreform elemei

PhD értekezés tézisei

Témavezető: Dr. Pukánszky Béla

Szeged
2011

„A zene mindenkié!” – írta Kodály 1952-ben, s kijelentésével egyúttal programot is adott a következő évtizedekre, egy demokratikus, mindenki által elérhető, zenével gazdagított élet programját vetítve elénk (Kodály, 1952/2007a, 7. o.).

„A zene mindenkié”, szorosán hozzátartozik az emberi kultúrához. Az ókori görögök számára a muzsika (muziké) a szellemi kultúra egészét jelentette, amely a testi neveléssel együtt a görög nevelés gerincét alkotta. zene nemcsak harmóniát hoz létre, de kapcsolatot is teremt ember és ember, valamint ember és a transzcendens világ (Isten) között (Károlyi, 2004). Emellett azonban a muzsika az ősi közösségekben megjelent a mindennapokban, kapcsolódott a munkához, de a szórakozás és kikapcsolódás, valamint a művelődés eszköze is volt egyben.

„A zene mindenkié! De hogyan tehetjük azzá?” – tette fel a kérdést Kodály (Kodály, 1952/2007a, 7. o.). Az évszázadok folyamán a zene, a muzsikálás egyre kevésbé képezte a kisebb-nagyobb közösségek mindennapjainak fontos részét. A századfordulón megjelenő életreform közösségek a gazdasági növekedés következtében bekövetkező társadalmi változásokra reagálva a társadalom megújítására jöttek létre. Miközben az ének, a zene a 19. századtól kezdődően jelent meg az állam által fenntartott és szabályozott oktatásban, mint tantárgy, a zenei közösségek felszámolódtak. Nemcsak az emberi kapcsolatok, de maga a zene „fogyasztása” is reformokra szorult. A polgári zeneélet intézményei, zenebefogadási szokásai aktív szereplőkből passzív befogadókká formáltak a zene iránt érdeklődőket és zene már nem játszott olyan fontos szerepet a mindennapokban, a társadalmi érintkezésben. A társadalmi megújulás programjaiban nagy szerepet kapott az iskolai nevelés megújításának kérdése is. Ez az igény az 1920-as években jelent meg Európa több pontján egymástól függetlenül. Kodály Zoltán, Émile Jaques-Dalcroze és Fritz Jöde zenepedagógusok tevékenységének köszönhetően a zeneoktatás – és tulajdonképpen a zenéről való gondolkodás, a zenével való újra-együttélés is - hivatásos zenészek kezébe került. Az ekkor megjelenő zenepedagógiai reformok azonban nem pusztán zenei-szakmai, hanem éppen társadalmi szempontból is elodázhatalanná és szükségessé váltak (Dolinszky, 2007b, 13. o.).

Az életreform, életmódreform törekvések valamint a reformpedagógiai mozgalom egyaránt kapcsolható tehát a 20. század elején szárnyukat bontó zenepedagógiai reformtörekvésekhez. Kodály zenepedagógiai koncepciójának, filozófiájának vizsgálata ebben az összefüggésben a hazai életreform kutatások új területének számít.

A dolgozat elméleti háttere

A dolgozat elméleti hátterének bemutatásában az életreform mozgalmak, és azon belül a reformpedagógiai mozgalom elemzésére került sor. Ezt követően Kodály Zoltán életútját mutattuk be, majd a kodályi zenepedagógiával foglalkozó pedagógiai tanulmányokat vizsgáltuk, melyek a kutatás irányára és kérdéseire is hatással voltak.

A reformpedagógia, a reformpedagógiai mozgalom átértékelése jelenleg is folyik. A napjainkra „historizálódott” összegző művekkel (többek között Nohl, 1933 és Scheibe, 1972 munkája) szemben megfogalmazódó kritikákon keresztül egyúttal maga a paradigma is új szempontokkal bővült. A reformpedagógiáról alkotott képet hosszú ideig meghatározta, „kanonizálta” Hermann Nohl 1933-ban született összegző munkája, amely a reformpedagógiát egy folyamatosan gazdagodó, sajátos belső logikán alapuló, a korszak iskolaügyére hatással lévő és egységes világmozgalomként értelmezte. A későbbi kutatások szempontjából is fontos az ekkor kialakult kép, mely szerint a reformpedagógiai mozgalom nagyobb történelmi korszakot ível át és fejlődése egymástól pontosan elhatárolható

szakaszokra bontható (Németh, 2002). A magyar szerzők reformpedagógiával foglalkozó munkái (Németh, 1996, Németh és Skiera, 1999, Mészáros, Németh és Pukánszky, 1999) is ezt a klasszikus értelmezést követik.

Nohl művét és a reformpedagógia klasszikus értelmezését nyújtó műveket egyaránt érték kritikák, illetve a további kutatási eredmények is egyre differenciáltabbá tették a mozgalomról alkotott képet. A kritikusok között a legnagyobb hatással Jürgen Oelkers volt, kritikája nyomán a paradigma értelmezése is markáns változáson ment keresztül. Oelkers (1992) nem tekinti a reformpedagógiát *önálló, originális elméletet és gyakorlatot megteremtő egységes mozgalomnak*. Úgy gondolja, hogy az iskolai nevelés megújítására törekvő kísérletek *nem voltak igazán sikeresek* abból a szempontból, hogy működésük nem eredményezett átfogó közoktatási reformokat. Oelkers a reformpedagógiai mozgalom *két vezérmotívumát* tekinti *egyértelműen újnak*. Az egyik a reformpedagógia sajátos gyermekszemlélete, a gyermek „stilizált képének” megformálása. A másik pedig a századfordulón megjelenő életközösségek, az életreform- mozgalmak szerepe és hatása a reformpedagógiára. Úgy gondolja, a reformmozgalom az életreform-törekvésekkel együtt vizsgálható, hiszen azokkal szoros összefüggésben fejlődött (Oelkers, 1992).

Az Oelkers által megfogalmazott téziseknek köszönhetően a reformpedagógiai mozgalom mai értelmezése szerint heterogén elképzeléseket tartalmazó törekvés. Ennek köszönhetően a magyar kutatásokban is követhetően elindult a századforduló és a huszadik század első harmada társadalomtörténeti háttérének differenciáltabb feltárása, és a különböző életreform-szubkultúrák vizsgálata (Németh, 2002).

A századfordulón megfogalmazódó kultúrakritikának és iskolakritikának köszönhetően jelentek meg az első életreform, életmódreform mozgalmak, valamint az első reform iskolakísérletek. Az egymáshoz laza szállal kapcsolódó életreform-mozgalmak képviselői egyaránt a századvégének gazdasági növekedése által generált társadalmi problémák megoldását és egy új, demokratikus és emberközpontú világ megteremtését tűzték ki célul. Klaus Wolbert szerint (2001) az életreform központi programja alapvetően az emberre vonatkozik – annak testi, szellemi, lelki és élet-felfogását érinti –, segíti a modern, önmagát és környezetét tudatosan védő és formáló ember megszületését. Az életreform főbb irányzatai közé tartozik: a szülőföld és a természet védelme, az állatvédelem, a települések mozgalmi és az új földművelési mozgalmak, a kertvárosok létrehozása, a természetgyógyászat alkalmazása, az öltözködési reform, a táplálkozási reformok, a nudizmus, az ifjúsági mozgalmak, a szexualitás reformja, a nőmozgalom, az új vallások, valamint a reformpedagógiai mozgalom és a művészetpedagógiai mozgalom is (Wolbert, 2001).

A sokszínű és sokféle háttérrel rendelkező életreform–mozgalmak között gyengébb-erősebb, sokszínű kapcsolat mutatható ki (Skiera, 2006). A dolgozatunk szempontjából előtérbe kerülő reformpedagógia a nőmozgalommal és az ifjúsági mozgalmakkal került szorosabb kapcsolatba, de kapcsolódott a reform vallási mozgalmakhoz is (teozófia, antropozófia). Reinhard Farkas a különböző mozgalmak nemzetközi elterjedtségére hívja fel a figyelmet (Farkas, 2001).

Az Európában megjelenő életreform hatása Magyarországon is kimutatható, bár ezek a hatások régió ipari és társadalmi fejlődésének sajátosságai által determinált formában jelentkeztek (Németh, 2005). A Magyarországon megjelenő életreform csoportok között különösen jelentős a század elején megalapított életreform kommuna, a gödöllői művésztelep, amelynek működésében több életmódreform törekvés is felfedezhető (Gelléri és Keserü, 1987, Gécz, 2005; Tészabó, 2005; Németh 2010). A magyar reformpedagógia kis késéssel követte a nemzetközi mozgalom kibontakozását, melyre nagy hatással volt a nemzetközi pedológiai törekvések követő, Nagy László nevével fémjelzett gyermektanulmányi mozgalom. A magyar pedagógiai sajtó alapvetően konzervatív beállítottságát oldották azok

folyóiratok – A Gyermekek, Népművelés (Új Élet) -, amelyek a hazai és nemzetközi reform törekvésekről beszámoltak (Baska és Szabolcs, 2005). Az 1905-1944 között megjelenő magyarországi reformiskolák között önálló koncepció alapján működő (Batthyány böngötei iskolája, Nagy László Új Iskola koncepciója), nemzetközi és hazai reformelképzelések által inspirált (Nemesné Müller Márta Családi Iskolája, valamint a két szegedi intézmény: a Cselekvő és a Kerti Iskola) valamint a teljes reformpedagógiai koncepciót átvevő (Montessori- és Waldorf-óvodák és iskolák) intézményeket találunk (Mikonya, 2005; Németh és Pukánszky, 1999). A Kodály zenepedagógiai koncepcióját az iskolai kereteken belül megvalósító reformiskolák, az ének-zenei általános iskolák 1950-től kezdték meg működésüket.

Kodály zenei nevelési rendszere, mely nevelési cél- és eszközrendszerével a gyermek teljes emberré, teljes személyiséggé nevelését célozza, a neveléstudomány számára is új gondolatokat fogalmazott meg. Kodály zenepedagógusi tevékenysége szoros összefüggésben állt zeneszerzői és népzeneudósi munkásságával, életében az egyes tevékenységterületek kiegészítették és egyúttal megtermékenyítették is egymást (Pukánszky, 2005). Kodály mintegy szintetizálta az ókori Athénben megfogalmazott görög nevelés, a 14-15. századi olasz humanisták és a német neohumanisták által felvázolt nevelési elveket: zenei nevelése szintén a teljes ember nevelését célozta, mely szemben a herbarti iskola értelmi nevelésével értelmi és érzelmi nevelésre egyaránt törekedett. Kodály koncepciója természetesen kapcsolódik a művészetek fejlesztő és nevelő hatását kiemelő művészetpedagógiai mozgalomhoz, akárcsak Carl Orff és Émile Jaques-Dalcroze zenepedagógiai koncepciója (Mészáros, 1982). A kodályi zenei nevelési elvek nyomán egy, a népzene alapozott új nevelési program születik meg, amelynek nyomán egy új életstílus, a zenével való aktív kapcsolatra alapozott életstílus bontakozik ki. Ennek nyomán születik meg az Éneklő Ifjúság mozgalom is. Kodály életében számos életmódreform elképzelést követett, és kapcsolatba került a korszak hazai szellemi irányzataival, szellemi műhelyeivel is (Pukánszky, 2005).

A kutatás kérdései és hipotézisei

A kutatást három részre osztottuk, és ennek megfelelően fogalmaztuk meg a kutatás kérdéseit és hipotéziseit. A kutatás első részében vizsgáltuk Kodály életmódreform törekvésekhez való viszonyát, a korabeli magyar szellemi műhelyekkel való kapcsolatát. Kérdéseink:

- Mennyiben ismerte és követte Kodály a korabeli életmódreform törekvéseket?
- Milyen kapcsolatot alakított ki a hazai szellemi műhelyekkel?

A kutatás második részében a zenepedagógiai koncepciót vizsgáltuk. Kodály zenepedagógiai elképzeléseit összevetettük két reformpedagógiai koncepció zenei nevelési elveivel. Majd a Kodály szövegekben, a koncepcióban fellelhető életreform motívumokat vizsgáltuk. Kérdéseinkben a következőket fogalmaztuk meg:

- Mennyiben tekinthető a reformpedagógiai mozgalom részének Kodály zenepedagógiai koncepciója?
- Milyen kapcsolat fedezhető fel a reformpedagógiai koncepciók zenei nevelése és a kodályi zenei nevelés között?
- Mely életreform-motívumok jelennek meg Kodály szövegeiben?

A kutatás harmadik részében a Kodály elképzelései alapján, tanítványai és követőinek köszönhetően szerveződő Éneklő Ifjúság mozgalmat - mozgalom létrejöttének körülményeit, a mozgalmat megalakító csoportokat, az első hangversenyek után az országos mozgalommá válás mozzanatait - vizsgáltuk. A magyar cserkészeti zenei törekvéseivel való összevetés során a mozgalomról alkotott képünk újabb információkkal gazdagodhat. Végül az Éneklő Ifjúság

és a német ifjúsági zenei mozgalommal való összehasonlító vizsgálatát végeztük el. A vizsgálat előtt a következő kérdéseket fogalmaztuk meg:

- Életreform-jellegű ifjúsági mozgalomnak tekinthető-e az Éneklő Ifjúság mozgalom?
- Van-e kapcsolat az Éneklő Ifjúság és a hazai ifjúsági mozgalom, a cserkészeti zenei törekvései között? Hatott, hathatott-e az Éneklő Ifjúság a cserkészeti zenei világára?
- Találhatóak-e közös pontok a magyar és a német ifjúsági zenei mozgalom törekvései között?

A kutatás hipotézisei a következők:

I. Kodály az életmódreform törekvésekhez és a hazai vezető szellemi műhelyekhez fűződő kapcsolata

- Feltételezzük, hogy különböző életmódreform-mozgalmak törekvései hatással voltak Kodályra, Kodály személyes életvitelére.
- Feltételezzük, hogy Kodály kapcsolatba került a magyar életreform-jellegű szellemi csoportokkal,
  - és ezek meghatározó kapcsolatok voltak Kodály életében.
- Az említett szellemi csoportok törekvései és Kodály elképzelései között kapcsolatot fedezhetünk fel,
  - esetlegesen befolyásolhatták ezek a kapcsolatok a zenei nevelési koncepciót.

II. Kodály zenepedagógiai elképzeléseinek életreform elemei

- Kodály zenepedagógiai koncepciója reform zenepedagógiai koncepcióként értelmezhető.
- A kodályi zenei nevelési elvek és más reformpedagógiai koncepciók (Montessori és Steiner) zenei nevelési elvei között párhuzamok fedezhetőek fel.
- Kodály zenei neveléssel kapcsolatos írásai, maga koncepció életreform elemeket tartalmaz.

III. Az Éneklő Ifjúság, a magyar ifjúsági zenei mozgalom vizsgálata

- Feltételezzük, hogy az Éneklő Ifjúság egy életreform jellegű ifjúsági zenei mozgalom.
- A magyar ifjúsági zenei mozgalom és más ifjúsági mozgalmak zenei törekvései között hasonlóság fedezhető fel.
- Feltételezzük, hogy a német és a magyar ifjúsági zenei mozgalmak között közös pontokat találhatunk.

A kutatás során dokumentumelemzés és tartalomelemzés módszerét alkalmaztuk.

A kutatás eredményei

I. Kodály az életmódreform törekvésekhez és a hazai vezető szellemi műhelyekhez fűződő kapcsolata

Kutatásunk első részében Kodály életmódreform mozgalmakhoz, és a hazai életreform törekvésekhez kapcsolódó szellemi műhelyekhez fűződő kapcsolatát vizsgáltuk. A Kodály levelei és a róla szóló visszaemlékezések egyaránt alátámasztják feltételezésünket, mely szerint Kodályra hatottak a századfordulón elinduló életmódreform törekvések. Személyes életvitelében számos ilyen törekvés fellelhető. Kodály híve volt a vegetarianizmusnak, antialkoholista volt. Szívesen járt a természetben, hódolt a nudizmusnak, több természetgyógyász eljárást – fürdőkúrák, nap- és levegő kúrák – alkalmazott. A sport, testének és lelkének nevelése a mindennapjai részét képezték. A zeneszerző Kodály számára a természet, a természet megihlető ereje különleges jelentőséggel bírt, erre példa számos, természet közeli élményből táplálkozó műve is.

Kutatásunk során a vezető szellemi műhelyek és Kodály kapcsolatának mélységét vizsgáltuk. Feltételeztük, hogy ezek a kapcsolatok közeli és meghatározóak lehettek Kodály életében, de ugyanakkor már a kutatás megkezdésekor felmerült, hogy ezeknek a kapcsolatoknak a jelentősége egyes források által túlbecsült, és inkább egy „kanonizált” Kodály-kép elemeiként tekinthetők. A rendelkezésünkre álló források alapján ellentmondásos kép alakult ki. Ezek alapján kijelenthetjük, hogy mindenképp jelentősnek tekinthetőek ezek a kapcsolatok abból a szempontból, hogy a Thália Társaságban és a Vasárnapi Körön keresztül Kodály kapcsolatba került/kerülhetett a kor meghatározó szellemi elitjével. Ezek a műhelyek egyúttal bizonyos kapcsolatok elmélyülését is segíthették (Balázs Béla, Bartók, Béla). Az viszont valószínűnek látszik, hogy Kodály nem vett részt túl gyakran ezekben a csoportokban, nem működött sokáig együtt velük. Az mindenestre látható, hogy Kodály személyisége, az általa képviselt szellemiség milyen fontos szerepet játszott már a századelő magyar értelmiségi köreiben: a Szellemi Tudományok Szabad Iskolája előadásaiban egyszerűen „szükségük volt” Kodályra. Még kevesebb konkrét kapcsolódásra akadtunk a gödöllői művésztelep vezetői és Kodály között. Itt inkább személyes kapcsolatfelvételtől, semmint konkrét együttműködésről, együttgondolkodásról lehetett csupán szó. Azonban ebben az esetben is ki kell emelnünk annak a jelentőségét, hogy Kodály kapcsolatba került, kerülhetett vezető magyar művészekkel, gondolkodókkal.

Kutatásunk során az általunk vizsgált források alapján Kodályt és koncepcióját nem befolyásolta a szellemi műhelyekhez fűződő viszony, inkább párhuzamokat fedeztünk fel a szellemi csoportok és Kodály törekvései között:

- a Thália Társaság átfogó művelődési programja – Kodály mindenkire kiterjedő zenei nevelési programja
- a népművészet értékeinek megőrzése és továbbadása a Vasárnapi Körben, illetve a Szellemi Tudományok Szabad Iskolája előadásaiban – Kodály népdalok gyűjtésére, rendszerezésére, közreadására vonatkozó törekvései
- a gödöllőiek gyűjtő munkája, mely a népi motívumokra, tárgyakra vonatkozott – Kodály népdalgyűjtése
- a gödöllőiek új kultúra felépítésére vonatkozó elképzelései – Kodály új zenekultúra megalkotására vonatkozó tervei
- a gödöllőiek gyermeknevelésről alkotott elképzelései – Kodály új zenei nevelési programja, melyben hangsúlyozza a kora gyermekkori zenei nevelés fontosságát

- a gödöllőiek természet közeli életmódja – Kodály természet iránti szeretete, a kor életmódreform törekvéseinek szellemében való élete

II. Kodály zenepedagógiai elképzeléseinek életreform elemei

Kutatásunk második részében a kodályi zenei nevelési koncepciót vizsgáltuk Kodály írásai, beszédei, nyilatkozatai alapján. Vizsgálatunk eredményei alátámasztják, hogy Kodály zenepedagógiai elképzelései - akárcsak a reformpedagógiai mozgalom iskolakísérletei - a pedagógiai tér hatékony eszközrendszer segítségével való átalakítása (Gönczy, 2009). Kodály koncepciója megújítja az iskolai zenei nevelés gyakorlatát:

- az ének tantárgy iskolai tanításban betöltött szerepét,
- az énekórák tananyagát,
- a tananyag elsajátítását segítő módszert.

Ki kell emelnünk, hogy a Kodály elképzelésében megjelenő mindennapos zenei nevelés nem elsősorban az ének tantárgy elsajátíttatására szolgál, hanem a teljes emberré való nevelés, a „léleknevelés” fontos eszköze. A kodályi koncepció kapcsolódik a reformpedagógia művészetpedagógia mozgalomához kapcsolódik. A tananyagként ehhez elsősorban a magyar népdalok, idegen népek dalai, elismert reneszánsz és középkori, barokk, klasszikus, romantikus és 20. századi magyar mesterek értékes művei szolgálnak. Kodály maga is részt vett a tananyag kialakításában, pedagógiai művei az alsófoktól a haladó fokig kísérik a zenét tanulókat. A tananyag összeállítása figyelembe veszi a tanulók életkori sajátosságát, épít a gyermekek fejlődésének fokozataira, a gyermek érdeklődésére, kreativitására. A tananyag, illetve maga a zenei írás olvasás elsajátítását egy módszer, a relatív szolmizáció segíti, mely módszer több, a zenei írást olvasást megkönnyítő elképzelés szintéziséből alakult ki.

A reform iskolakísérletek sajátja a tanulás terei megreformálása is, mely Kodály elképzeléseiben nem játszik fontos szerepet, hiszen a korabeli reform zenepedagógiai koncepciókkal ellentétben (Jaques-Dalcroze, Orff) a zenei nevelés nem önálló intézetben, hanem az alap- és középfokú iskolákban folyik, az iskolai tanítás részét képezi. A tanár szerepe sem kerül megújításra, egyetlen kitétel, hogy jól felkészült, lelkes, a magyar zene és dal ügye iránt elkötelezett szakemberek tanítsák a felnövekvő generációt.

Vizsgálatunk során a kodályi elképzeléseket két reformpedagógiai elképzelés, Maria Montessori és Rudolf Steiner zenei nevelésre vonatkozó elképzeléseivel, a Montessori és Waldorf oktatási intézményekben folyó zeneoktatási gyakorlattal vetettük össze. Ennek eredményeképpen több területen találtunk közös pontokat:

- Mindhárom koncepció kiemeli a zenei nevelésnek a személyiségfejlődésére, a képességek, készségek fejlesztésére gyakorolt hatását, a cél nem a tananyag tartalmak elsajátítása, hanem a „teljes ember” nevelése, a zenei nevelésen keresztüli élményszerzés
- A zenei nevelés megkezdését Kodály teszi a legkorábbra: szerinte már az édesanya születése előtt kilenc hónappal kell a zenei nevelést megkezdeni. Számára is, mint a másik két koncepció esetében meghatározó a korai, az óvodáskori fejlesztés.
- Kodály zenei nevelési koncepciója egyértelműen éneklés-központú, a hangszeres oktatás szerinte a zeneiskolák feladata, míg a másik két iskolakísérlet ének óráin a hangszerek is helyet kapnak.
- A zenei nevelés anyaga mindhárom esetben a legegyszerűbb gyermekdalokra, a pentatóniára épül, Kodálynál meghatározó a magyar népdalok szerepe, Montessori és Steiner által elképzelt intézmények ének foglalkozásain is fontos szerepet töltenek be a nemzeti népdalok, idegen népek dalai és az értékes műzenék.

- A zenei írás-olvasás elsajátíttatása a kodályi elképzelések fontos pontja, az iskolai énekoktatás része. Míg Montessorinál a kottairásba való bevezetés már a Gyermekházakban elkezdődhet, addig a Waldorf-iskolákban elsősorban a hangszertanulással kötik össze a zenei írás-olvasás megtanítását, a hangszeres zenetanárookra hárul ez a feladat.

Ki kell emelnünk a reformpedagógiai koncepciók zenei nevelése, és a reform zenepedagógiai koncepciók elképzelései közötti hatásokat, amely a kutatásunk szempontjából úgy érezzük fontos eredmény és a kutatás folytatásához egy új irányt jelenthet. A kodályi zenei nevelés módszerében fontos szerepet kap a ritmustanítás, melynek alapjait a már említett Émile Jaques–Dalcroze módszerére alapozták (Szőnyi, 1984). A Montessori intézményekben gyakori, hogy a zenei nevelést tekintve más zenepedagógusok zenei nevelési elveit is alkalmazzák: így például az Émile Jaques-Dalcroze féle ritmikus gimnasztikát (Meyer, 2001), másutt Carl Orff illetve a japán Shinichi Suzuki zenepedagógiai módszerét. 1991-től a Brit Kodály Akadémia és a Londoni Montessori Centre megegyezése alapján a Montessori-hallgatók megismerhetik Kodály munkásságát, és Kodály-diplomát szerezhetnek (Montessori, 2002). A szegedi Kolozsvári téren működő Waldorf iskolában tett látogatásunkkor meggyőződhattünk róla, hogy az énekpedagógusok Kodály zenei nevelési koncepcióját is alkalmazzák a tanítás során.

A kodályi zenepedagógiai koncepció vizsgálatának harmadik részében a kodályi szövegekben fellelhető és a koncepcióban megjelenő életreform elemeket kerestünk. Ezek a következők:

- A kodályi „életprogram”.

A zenei nevelés a kisgyermekkoról kezdve egészen a felnőttkorig.

Kodály és követői fontos szerepet játszottak a zenei nevelés tananyagának kidolgozásában. A kodályi elképzelések maradéktalan megvalósulása az 1946-1954 között működő békéstarhosi Énekiskolában, az 1950-es években elinduló ének-zenei általános iskolákban valamint a zeneiskolák zenei előkészítő osztályában következett be. A Kodály által kezdeményezett kisebb kísérletek, és az 1960-as évektől kezdődő transzferhatás vizsgálatok (Kokas, 1967; Barkóczy és Pléh, 1977; Bácskai, Manchin Sági és Vitányi, 1972) mind zenei nevelési elképzelései eredményességét bizonyították.

- A görög nevelés példája.

Akárcsak a reformpedagógiai mozgalom, Kodály is példaértékűnek tekintette a zenei és testi nevelést is magába foglaló ókori görög nevelést. Írásaiban többször utalt a görög nevelésre, idézte Platónt (Kodály, 2007a).

- A zene szerepe a társadalomban.

Kodály több helyütt ír a magyar társadalom problémájáról, az egység, a szolidaritás hiányáról. A társadalom egységességének, a társadalmi szolidaritásnak megteremtő eszköze szerinte a *karéneklés*. Írásaiban megjelenik az eredeti zenei nyelvet megőrző, ősi, tiszta élőhely, a falu és a rossz zenei ízlésű és zenekultúrájú, szennyezett modern város ellentétpár.

- A zene és a népdal szerepe az emberi életben.

A *zenei nevelés* előtérbe helyezésével a felnövő generáció életében előtérbe kerül a saját aktivitás, az érzelmi nevelés a csupán intellektuális hatásokkal szemben. A jó zene egyúttal segít az „igaz” élet megélésében is. A kodályi elveken alapuló zenekultúra hatással van az egyénre és egyúttal hatással van a nemzetre is. A *magyar népdal* fontos eleme ennek a zenekultúrának, első számú anyaga a zenei nevelésnek és egyúttal a magyar nemzethez való tartozás kifejezője.

- A kodályi „gyermekkép” és az ezzel szembeállított felnőtt, illetve a tanár alakja.

Kodály szerint amint a *gyermek* fejlődés megismétli a törzsfejlődés állomásait, éppúgy a gyermekdalok és gyermekjátékok is visszavezetnek a zenei őskorához, ezért is szükséges, hogy a zenei nevelés ezekkel a zenei emlékekkel kezdődjön. (Kodály, 2007b). Kodály

egyrészt „komolyan veszi” a gyermeket, másrészt a zenei nevelési programot a gyermek és zenei képességei fejlődéséhez igazítja. (Kodály, 1941/2007a, 90. o.). Akárcsak Erasmus, Locke, a reformpedagógiai mozgalom, Kodály is szentnek, tisztának tartja a gyermek lelkét, melyre a felnőtteknek kell vigyázni: „Ha rosszat ültetünk bele, megmételtyezzük egész életére.” (Kodály, 1941/2007a, 105. o.). Kodály írásában a gyermekekkel szemben a zeneileg képzetlen, rossz zenei ízléssel megáldott *felnőtteket* állítja, melyek képzetlenségén és rossz ízlésén javítani már nem lehet. A felnőtt kórusmozgalom „megmentheti” a zeneileg képzett, jó zenén felnövekvő generáció. A *pedagógusok* szerepe és felelőssége rendkívül nagy az újfajta zenei nevelésben. Az énektanár munkája magasztos nemzetépítő feladat, melyhez megfelelően képzett, szakmai továbbfejlődését szem előtt tartó, elhivatott óvoda-, ének- és zenepedagógusokra, karvezetőkre van szükség.

• Éneklő Ifjúság, a magyar ifjúsági zenei mozgalom

A Kodály elképzelései alapján, tanítványai és követői munkájának köszönhetően megszülető országos mozgalom, mely nemcsak egy új zenekultúrát hozott létre, de hozzájárult a magyar kórusmozgalom és az iskolai énektanítás reformjához is. Az ifjúsági zenei mozgalomhoz kapcsolódik a Kodály elveit magukénak vallókból felálló, inkább csak elméletben létező csoportosulás, az Énekesrend.

III. Éneklő Ifjúság, a magyar ifjúsági zenei mozgalom

A kodályi zenei nevelési koncepcióban nagy szerepet játszik az ének és a kórusban való éneklés, hiszen a zenei nevelés reformjaként értelmezett koncepció egyik célja az aktívan zenélő, zeneértő közönség és közösség nevelése volt. *Kodály írásaiban nem választható szét* az iskolai zenei nevelés, a magyar zenei anyanyelv, a népdal megőrzésének fontossága és az együttes éneklés gondolata. A kórusokkal kapcsolatosan *több visszatérő „motívumot”* találtunk:

- közösségteremtés,
- (az énekes közösség, a zenekultúra) újra teremtése,
- teljességre, egységre való törekvés,
- életprogram,
- az egész ember fejlesztése és
- (kultúra, az énekkari közösség) megújulása, melyben a kórus fontos szerepet játszik.

Ezek közül a közösség, az egész ember fejlesztése, a teljességre, egységre való törekvés az életreform-törekvések, azon belül a reformpedagógiai mozgalom fontos motívuma, a közösségteremtés, az életprogram, az újratemtés, a megújulás jellegzetes *életreform motívumok*.

Kodály kórusművei nemcsak a 20. század vokális művészetét betetőző alkotások, de egyúttal a magyar kórusmozgalom megújulását is segítő művek (Eősse, 2000). A 147 kórusmű közül a férfikari művek a dalárdák Liedertafel hagyományaival szemben lépnek fel, a vegyeskari művek a felnőtt kórusmozgalom megújulását segítik, a női- és gyermekkarok pedig tulajdonképpen ezt a megújulást, Kodály kórusmozgalom felé fordulását indították el. A Psalmus Hungaricus 1924. évi előadásán fellépő gyermekkar és az első gyermekkari művek sikerei indították Kodályt egy új vokális kultúra megteremtésére. Az Éneklő Ifjúság hangversenyek előzményeiként azokat a szerzői esteket jelölhetjük meg, amelyeken Kodály gyermekkari kompozíciói először megszólaltak és sikert arattak.

Kutatásunk során az általunk felhasznált források arról tanúskodtak, hogy az Éneklő Ifjúság mozgalom nem jöhetett volna létre, és nem válhatott volna rövid időn belül országos mozgalommá egy másik közösség, az *Énekesrend* nélkül. A közösség inkább elméletben

létezett, de több írás is megemlékezik róla (Bárdos, 1969; Bónis, 1982; Kodály, 1989). Az Énekesrendet „virtuális” életreform közösségként értelmezhetjük, mely

- új zenei ellenkultúra megteremtését tűzte ki célul,
- a zenei ellenkultúra meghatározó eleme a magyar népzenei kincs,
- a zenei ellenkultúrához kapcsolódva a zenei nevelést is közkinccsé kívánta tenni,
- hozzájárult egy újfajta (Kodály elvein alapuló) zenei nevelés elterjesztéséhez,
- további énekes közössége(ke)t teremtett.

Az Énekesrend szellemi atyja Kodály. Legfontosabb tagjai a volt tanítványok: Bárdos Lajos, Kerényi György, Kertész Gyula és Ádám Jenő, akik megalapították a *Magyar Kórus Lap- és Zeneműkiadót* és elindították annak szakmai lapjait, többek között a *Magyar Kórust* és az *Énekszót*. Természetesen az Énekesrendhez tartoznak a szakmai lapok munkatársai is. Fontos szerepet játszott még a *Magyar Énektanárok Országos Egyesülete*, melynek hivatalos lapja az *Énekszó* lett. Az Énekesrendhez tartozik az *Éneklő Ifjúság mozgalom*, a mozgalomban részt vevő karvezetők, ének- és zenepedagógusok.

Az 1934-ben megrendezett első Éneklő Ifjúság hangversenyekből az Énekesrendnek – Kodály tanítványainak, követőinek – köszönhetően országos mozgalom fejlődött ki. Az Éneklő Ifjúság *életreform jellegű ifjúsági mozgalomnak tekinthető*, mely

- énekes közösségek létrejöttéhez járult hozzá,
- sajátos ifjúsági zenei kultúrát teremtett,
- ez a kultúra a felnőtt kórusmozgalommal szemben ellenkultúraként értelmezhető,
- az ifjúság zenei kultúra fontos része a magyar népzene,
- a sajátos ifjúsági zenei kultúra hatást gyakorolt a nemzeti zenekultúrára,
- hatással volt az ének- és zenepedagógiára is.

Az Éneklő Ifjúság mozgalom *kapcsolatba hozható* a magyar cserkészmozgalom regös cserkész csoportjaival. Maga Kodály és gyermekkori művei jelentek meg bizonyos regös csoportok műsorán. Más csoportok számára a magyar népművészet kincseinek felkutatása, megőrzése és ápolása jelentett feladatot.

Kutatásunk utolsó fejezeteiben a német *Wandervogel ifjúsági mozgalom* és a *német ifjúsági zenei mozgalom* (Jugendmusikbewegung), valamint a magyar cserkész ifjúsági mozgalom regös csoportjai és az Éneklő Ifjúság, a magyar ifjúsági zenei mozgalom *összehasonlító elemzését* végeztük el. A vizsgálat célja a mozgalmak hasonló törekvéseinek elemzése volt.

A német Wandervogel mozgalmat és a magyar regös cserkészcsoportokat

- a nemzeti népzene kutatása, megőrzése és terjesztése köti össze
- mindkét mozgalom számára a népdalok a nemzethez való tartozást fejezték ki
- a mozgalmak törekedtek a nemzeti népművészet – a néptánc, népi színjátékok – megőrzésére is

A Wandervogel mozgalom mintegy előkészítette a német ifjúsági zenei mozgalom megjelenését, a regös cserkészek és az Éneklő Ifjúság között ilyen szoros kötődést nem találtunk.

Az Éneklő Ifjúság és a német ifjúsági zenei mozgalom között három hasonló jellemző vonást különítettünk el:

- közös zenei tevékenység, mint közösség-szervező elem
- a népdal
  - összegyűjtés, megőrzés, ápolás
  - a nemzeti öntudat kifejezése, fejlesztése

- jelentős a népnevelés szempontjából is, bekerül az iskolába, mint tananyag

- zenepedagógiai reformok

A kutatásnak köszönhetően a zenei ifjúsági mozgalmakhoz kapcsolódó ének- és zenepedagógusok között *konkrét kapcsolódást* is felfedeztünk. A német ifjúsági zenei mozgalom egyik vezető alakja, Fritz Jöde 1938-ban Magyarországon tartott továbbképzésének köszönhetően elveivel, módszereivel, a mozgalom eredményeivel a magyar ének- és zenepedagógusok is megismerkedhettek. A „Jöde-héten” Kodály is részt vett, tanítványai, Ádám Jenő és Kerényi György pedig már az 1930-as évek elején megismerte a német zenepedagógust. Az Énekszó ének- és zenepedagógiai folyóiratnak köszönhetően Jöde és a német zenepedagógia eredményei az ország ének- és zenepedagógusaihoz is eljutottak.

Irodalom

Barkóczi Ilona és Pléh Csaba (1977): *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kodály Intézet, Kecskemét.

Baska Gabriella és Szabolcs Éva (2005): Életreform-motívumok a Népművelés (Új Élet) című folyóiratban, 1906- 1918. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, Ehrehard (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest 99-112.

Bácskai Erika, Manchin Róbert, Sági Mária és Vitányi Iván (1972): *Ének-zenei iskolába jártak*. Zeneműkiadó, Budapest.

Bárdos Lajos (1969): Mai magyar ének (előadás –vázlat). In: *Harminc írás a zene elméletének és gyakorlatának különböző kérdéseiről 1929-1969*. Zeneműkiadó, Budapest. 327-335.

Bónis Ferenc (1982., szerk.): *Így láttuk Kodályt*. Zeneműkiadó Budapest

Dolinszky Miklós (2007): A Kodály-pedagógia. *Parlando*, **49.** évf. 6. sz. 13–20.

Eősze László (2000): *Örökségünk Kodály. Válogatott tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest.

Farkas, Reinhard (2001): Lebensreform – deutsch oder multikulturell? In: Buchholz, K. ua. (szerk.): *Die Lebensreform Entwürfe zur Neugestaltung von Leben und Kunst um 1900*. Haeusser-Media Verlag, Darmstadt. 33-35.

Gellér Katalin és Keserü Katalin (1987): *A gödöllői művésztelep*. Corvina Kiadó, Budapest.

Gönczy László (2009): Kodály-koncepció: a megértés és alkalmazás nehézségei Magyarországon. In: *Magyar pedagógia*, **109.** 2. sz. 169–185.

Kodály Zoltán (1989): *Közélet, vallomások, zeneélet*. (szerk. Vargyas Lajos). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

Kodály Zoltán (2007a): *Visszatekintés I. kötet* (szerk. Bónis Ferenc). Argumentum Kiadó, Budapest.

Kodály Zoltán (2007b): *Visszatekintés II. kötet* (szerk. Bónis Ferenc). Argumentum Kiadó, Budapest.

Kokas Klára (1967): A relatív szolmizációs módszer hatása 3-8 éves gyermekek személyiségének formálására. In: *Magyar Pedagógia*, **67.** 1 sz. 63-76.

Meyer, Claudia (2001): Das musikdidaktische Konzept Maria Montessoris forrás: http://www.music-journal.com/htm/musunt/kalwa/kalwa_meier.htm letöltve: 2008. március

Mészáros István (1982): Kodály és a neveléstudomány In: *Pedagógiai Szemle*, **32.** 11. sz. 963-980.

Mikonya György (2005): Batthyány Ervin bögötei anarchista iskolája. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, Ehrenhard (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 113-135.

Montessori, Maria (2002): *A gyermek felfedezése*. Cartaphilus Kiadó, Budapest.

Németh András (1996): *A reformpedagógia múltja és jelene*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Németh András (2002): Reformpedagógia és a századvég reformmozgalmai In: Németh András (szerk.): *Reformpedagógia-történeti tanulmányok – Európai kölcsönhatások, nemzeti sajátosságok*, Osiris Kiadó, Budapest. 25-43.

Németh András (2005): Az életreform és annak magyar pedagógiai recepciója: életreform és művelődési reform. In: Németh András – Mikonya György – Ehrenhard Skiera (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 69-98.

Németh András és Ehrenhard Skiera (1999): *Reformpedagógia és az iskola reformja*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Németh András és Pukánszky Béla (1999): Magyar reformpedagógiai törekvések a XX. század első felében. In: *Magyar Pedagógia* **99**. 3. sz. 245-262.

Németh Regina (2010): A népművészet és a népi kultúra nevelési vonatkozásai a 20. század elején. In: *Iskolakultúra*, 2010. 12. sz. melléklet 3-14.

Oelkers, J. (1992): *Reformpädagogik. Eine kritische Dogmengeschichte*. Weinheim Verlag, München.

Pukánszky Béla (2005): Kodály Zoltán zenepedagógiai munkásságának életreform motívumai In: Németh András, Mikonya György és Skiera, Ehrenhard (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 192-213.

Scheibe, W. (1972): *Die Reformpädagogische Bewegung. 1900-1932. Eine einführende Darstellung*. Weinheim Verlag, Basel.

Skiera, E. (2006): Über die Zusammenhang von Lebensreform und Reformpädagogik, In: Skiera, Ehrenhard, András Németh, György Mikonya (szerk.): *Reformpädagogik und Lebensreform in Mitteleuropa – Ursprünge, Ausprägung und Richtungen, landerspezifische Entwicklungstendenzen*. Gondolat Kiadó, Budapest. 22-47.

Szónyi Erzsébet (1984): *Kodály Zoltán nevelési eszméi*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Técsabó Júlia (2005): Reformeszmék és nevelés a gödöllői művésztelepen. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, Ehrenhard (2005): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 164-181.

Wolbert, K. (2001): Die Lebensreform – Anträge zur Debatte, In: Buchholz, K. ua. (szerk.): *Die Lebensreform Entwürfe zur Neugestaltung von Leben und Kunst um 1900*. Haeusser-Media Verlag, Darmstadt. 13-24.

Az értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk

Pethő Villő (2006): Játék-zene Orff hangszerekkel. *Csengőszó*, **14**. 4. sz. 20-23.

Pethő Villő (2007): Az életreform-mozgalmak és reformpedagógiák hatása Kodály Zoltán zenepedagógiájában – magyar nyelvű előadás
Neveléstörténeti Doktoranduszok első Magyarországi Szimpóziuma, Kaposvár, 2007.december 7.

Pethő Villő (2008): Kodály Zoltán zenepedagógiájának vizsgálata írásai tükrében
Metronóm, Magyar Zeneiskolák és Művészeti Iskolák Szövetsége lapja,
www.mzmsz.hu
http://www.mzmsz.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=196:peth-vill-kodaly-zoltan-zenepedagogiajanak-vizsgalata-irasai-tuekreben&catid=10:elmeleti-anyagok&Itemid=
Feltöltve: 2008. január 31.

Pethő Villő (2008): Az életreform és a zenei mozgalmak – Német és magyar ifjúsági mozgalmak összevetése – magyar nyelvű előadás
Tér és idő – történeti pedagógiai értelmezési lehetőségek, Veszprém, 2008. december 12-13.

Pethő Villő (2009): Az életreform és a zenei mozgalmak. *Iskolakultúra*, **19**. 1-2. 3-19.

Pethő Villő (2009): A reformpedagógiai mozgalom. Legfontosabb magyar és nemzetközi reform törekvések. *Neveléstörténet*, **6**. 2-3. sz. 17-36.

Pethő Villő és Janurik Márta (2009): Waldorf –iskolába járó és általános tantervű tanulók klasszikus zenéhez fűződő attitűdjének összehasonlító elemzése. *Iskolakultúra Online*, 1. sz. 24-41.

Janurik Márta és Pethő Villő (2009): Flow élmény az énekórán: a többségi és a Waldorf-iskolák összehasonlító elemzése. *Magyar Pedagógia*, **109**. 3. sz. 193-226.

Pethő Villő (2009): Life reform elements in Kodály's his Successor's music pedagogy – angol nyelvű előadás
Pädagogische Strömungen in der K.u.K. Monarchie – Internationale Konferenz, Fürstenfeld, 2009. április 24-25.

Bányász-Németh Tilda, Kovács Henrik és Pethő Villő (2009): A tánc- és zenei nevelés megjelenése a 20. század elején kibontakozó életreform mozgalmak tükrében – magyar nyelvű előadás
Országos Neveléstudományi Konferencia, Veszprém, 2009. , konferenciakötet: 44-45.o

Bányász -Németh Tilda, Kovács Henrik és Pethő Villő (2010): A tánc- és zenei nevelés megjelenése a 20. század elején kibontakozó életreform-mozgalmak tükrében. *Iskolakultúra*, **20**. 3. 31-46.

Pethő Villő (2010): Kodály és követői zenepedagógiájának életreform elemei – magyar nyelvű előadás,
A hagyományos tánckultúra metamorfózisa a 20. században, Budapest, 2010. június 11-12.

Boreczky Ágnes, Németh András, Pukánszky Béla és Pethő Villő (2010): Reformpedagógia és életreform – magyar nyelvű előadás
Országos Neveléstudományi Konferencia, Budapest, 2010. november 5. konferenciakötet: 192.o

Pethő Villő (2011): Youth musical movements between the two world wars.
Közlésre benyújtva: *Studia Musica*, 2/2011, közlésre elfogadva: 2011. március 21.

Pethő Villő (2011): Comparative analysis of the endeavours of the German youth musical movement (Jugendmusikbewegung) and of the Singing Youth, the Hungarian youth musical movement
Közlésre benyújtva: *Finnish Journal of Music Education*, Volume 14, No 2 (2011), közlésre elfogadva: 2011. május 9.